

8

8

8

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

विधि व न्याय विभाग

सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६०

(सन १८६० चा अधिनियम क्रमांक २१)

(महाराष्ट्र राज्याला तो लागू केल्याप्रमाणे)

(२३ एप्रिल, २००३ पर्यंत सुधारित)

THE SOCIETIES REGISTRATION ACT, 1860

(Act No. 21 of 1860)

(In its application to the State of Maharashtra)

(As modified upto the 23rd April 2003)

*

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय व ग्रंथागार नागपूर यांच्याद्वारे भारतात मुद्रित आणि संचालक,

शासकीय मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई-४०० ००४

यांच्याद्वारे प्रकाशित.

२००६.

[किंमत रुपये ४-००]

सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६०

(१८६० चा २१)

कलमांचा क्रम

उद्देशिका

कलमे

- १क. निर्वचन.
- १ख. सोसायटी निबंधक आणि सहायक निबंधक.
  १. संस्थापन-समयलेख आणि नोंदणी याद्वारे बनविण्यात आलेल्या सोसायट्या.
  २. संस्थापन-समयलेख.
  ३. नोंदणी आणि फी.
- ३क. अनिष्ट नावाच्या सोसायट्यांची नोंदणी करण्यास मनाई.
  ४. व्यवस्थापन मंडळाची वार्षिक सूची दाखल करण्याबाबत
- ४क. सोसायटीच्या नियामक मंडळाकडून माहिती किंवा विवरण मागविण्याचा निबंधकाचा अधिकार व त्यासंबंधीच्या तरतुदी.
  ५. सोसायटीची मालमत्ता कशाप्रकारे निहित असेल.
  ६. सोसायट्यांनी किंवा त्यांच्याविरुद्ध दाखल करावयाचे दावे.
  ७. दावे समाप्त न होणे.
  ८. सोसायटीच्या संबंदात न्यायनिर्णयांची अंमलबजावणी करणे.
  ९. उपविधी अन्वये उपाजित होणाऱ्या दंडाची वसुली.
१०. सदस्य हे, ति-हाईत व्यक्ती म्हणून दावा लावला जाण्यास पात्र.
जिकलेल्या प्रतिवादीकडून न्यायनिर्णीत खर्चाची वसुली.
११. अपराधांबद्दल दोषी असणारे सदस्य ति-हाईत व्यक्तीप्रमाणे शिक्षा होण्यास पात्र.
- ११क. कलम ४ क चे उल्लंघन केल्याबद्दल दंड.
- ११ख. माहिती किंवा विवरण अयोग्यरीतीने उघड केल्याबद्दल दंड.
- ११ग. अपराधांची दखल घेणे.
१२. आपल्या प्रयोजनांमध्ये फेरफार करण्यास, त्यांची व्याप्ती वाढविण्यास किंवा त्यांचा संकोच करण्यास सोसायट्यांना समर्थ करण्याबाबत.
- १२क. नावातील बदलाची नोंदणी
- १२ख. नावातील बदलाचा परिणाम.

कलमांचा क्रम-चालू

- १२ग. सन १९४८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५३ हा अंमलात घेण्यापूर्वी केलेल्या नाव बदलाची नोंदणी.
- १२घ. हिशेब ठेवणे आणि त्यांचा ताळेबंद ठेवणे व लेखापरीक्षा करणे.
- १२ङ. ताळेबंद तयार करणे व नियमबाह्य गोष्टी इत्यादी कळविणे हे लेखापरीक्षकाचे कर्तव्य.
१३. सोसायट्यांचे विसर्जन करणे आणि त्यांचे कामकाज पाहणे यासाठी तरतूद.
१४. विसर्जनानंतर कोणत्याही सदस्याला नफा न मिळणे. संयुक्त भांडवली कंपन्यांना हा खंड लागू नाही.
१५. 'सदस्य' याची व्याख्या, निरह सदस्य.
१६. 'नियामक मंडळ' याची व्याख्या.
१७. अधिनियमापूर्वी बनविण्यात आलेल्या सोसायट्यांची नोंदणी. संमती आवश्यक.
१८. अशा सोसायट्यांनी समयलेख, इत्यादी निबंधक यांच्याकडे सादर करणे.
१९. दस्तऐवजांचे निरीक्षण. प्रमाणित प्रती.
२०. कोणकोणत्या सोसायट्यांना हा अधिनियम लागू होतो.
- २०क. 'विशेष सोसायटी' याची व्याख्या.
- २०ख. विशेष सोसायट्यांच्या संबंधात अधिनियमात फेरबदल करण्याचा अधिकार.
२१. १ मे, १९५७ पूर्वी कच्छ, मध्यप्रदेश किंवा मुंबई राज्यातील सौराष्ट्र क्षेत्र यामध्ये प्रलंबित असलेली कार्यवाही आणि काढलेल्या किंवा तयार संलेखातील कंपनी निबंधकाच्या निर्देशांचा अन्वयार्थ.
२२. नियम.

[सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६०]^१

[सन १८६० चा अधिनियम क्रमांक २१]^२

(२१ मे, १८६०)

या अधिनियमात पुढील अधिनियमांन्वये सुधारणा करण्यात आल्या आहेत :—

सन १८७४ चा अधिनियम क्रमांक १६.

सन १८९७ चा अधिनियम क्रमांक १४.

सन १९१२ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २.

ज्याअर्थी, साहित्य, विज्ञान किंवा ललित कला यांच्या अभिवृद्धीकरिता अथवा उपयुक्त ज्ञानाचा उद्देशिका प्रसार, ^३[राजकीय शिक्षणाचा प्रसार] याकरता अथवा धर्मादाय प्रयोजनाकरता स्थापन केलेल्या सोसायट्यांची कायदेविषयक परिस्थिती सुधारण्याची तरतूद करणे इष्ट आहे ;

^१ सन १८९७ चा अधिनियम क्रमांक १४, कलम २ व अनुसूचीद्वारे संक्षिप्त नांव देण्यात आले.

^२ हा अधिनियम (पहिल्या चार कलमांचा अपवाद करून) 'साहित्यिक व वैज्ञानिक संस्था अधिनियम, १८५४' (व्हिक्टोरिया १७ व १८, प्रकरण ११२), कलम २० यावर व त्यांच्यानंतरचे शब्द व पृष्ठे यांवर आधारित आहे.

'कायद्याच्या स्थानिक मर्यादा अधिनियम, १८७४' (१८७४ चा १५), कलम ३ द्वारे हा अधिनियम अनुसूचित जिल्हे वगळून, संपूर्ण भारतात अंमलात आला असल्याचे घोषित केले आहे.

१९४९ चा अधिनियम ५९ याद्वारे हा अधिनियम नवीन प्रांत आणि विलीन करण्यात आलेली संस्थाने यांना लागू केला.

सन १९२७ चा अधिनियम क्रमांक २२.

भारत सरकार (भारतीय विधि अनुकूलन) आदेश. १९३७ द्वारे अनुकूलन व फेरबदल करण्यात आला आहे.

सन १९४८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५३.

विधि अनुकूलन, आदेश, १९५० द्वारे अनुकूलन व फेरबदल करण्यात आला आहे.

सन १९५६ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ११.

सोसायटी नोंदणी अधिनियम (मुंबई अनुकूलन) आदेश, १९५७.

सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६.

राज्य आणि समवर्ती विषयांवरील केंद्रीय अधिनियम (महाराष्ट्र अनुकूलन) आदेश, १९६०.

सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११.

सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४९.

सन १९७६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११.

साहित्यिक, वैज्ञानिक आणि धर्मादाय सोसायट्यांच्या नोंदणीकरिता अधिनियम.

^३ सन १९२७ चा अधिनियम क्रमांक २२, कलम २ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट केला.

त्याअर्थी, याद्वारे पुढीलप्रमाणे अधिनियमीत करण्यात येत आहे :-

१ [१क. या अधिनियमामध्ये विषय किंवा संदर्भ यात काहीही प्रतिकूल नसेल तर, "निबंधक" या संज्ञेचा अर्थ, कलम १ ख अन्वये, नेमलेला सोसायटी निबंधक, असा आहे आणि त्यात सोसायटी निबंधक म्हणून अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि त्याची कर्तव्ये व कामे पार पाडण्यासाठी उक्त कलमान्वये नेमलेल्या इतर अधिकाऱ्यांचा समावेश होतो.

सोसायटी
निबंधक आणि
सहायक
निबंधक.

१ख. (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, एखाद्या व्यक्तीला सोसायटी निबंधक म्हणून नेमू शकेल आणि असा निबंधक, या अधिनियमाच्या तरतुदीद्वारे किंवा अन्वये त्यास प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करील आणि त्यास नेमून दिलेली कर्तव्ये व कामे पार पाडील; आणि राज्य शासन तयार करील अशा सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशांच्या अधीनतेने, ^२ [संबंध ^३ [महाराष्ट्र राज्यात] या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीवर देखरेख ठेवील आणि त्याच्या तरतुदींचे पालन करील.]

(२) राज्य शासन, तशाच अधिसूचनेद्वारे, त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा क्षेत्रांकरिता "सोसायटी सहायक निबंधक" म्हणून व्यक्तींना नियुक्त करू शकेल आणि अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा किंवा या अधिनियमाच्या सर्व तरतुदीखालील अधिकारांचा वापर करण्याचा आणि त्याखालील कर्तव्ये व कामे पार पाडण्याचा अधिकार त्यांना देऊ शकेल.]

संस्थापन-
समयलेख व
नोंदणी याद्वारे
बनविण्यात
आलेल्या
सोसायटीचा.

१. कोणत्याही साहित्यिक, वैज्ञानिक किंवा धर्मादाय प्रयोजनाकरिता किंवा या अधिनियमाच्या कलम २० मध्ये वर्णन केलेल्या अशा कोणत्याही प्रयोजनाकरिता कोणत्याही सात किंवा त्याहून अधिक व्यक्ती, एका संस्थापन-समयलेखावर आपल्या नावांच्या स्वाक्षऱ्या करून आणि ^४ [असा समयलेख स्वतःकडून निबंधकाकडे दाखल करून] या अधिनियमान्वये एका सोसायटीत सहयोगी होऊ शकतील.

संस्थापन-
समयलेख.

२. संस्थापन-समयलेखामध्ये पुढील गोष्टी असतील, त्या म्हणजे :-

सोसायटीचे नाव ;

सोसायटीची उद्दिष्टे ;

नियामक, परिषद, संचालक, समिती अथवा सोसायटीच्या नियमांद्वारे ज्याच्याकडे तिच्या कामकाजाचे व्यवस्थापन सोपविण्यात आलेले आहे असे अन्य नियामक मंडळ यांची नावे, पत्ते व व्यवसाय.

सोसायटीचे नियम व विनियम यांची अचूक प्रत म्हणून नियामक मंडळाच्या किमान तीन सदस्यांनी प्रमाणित केलेली एक प्रत संस्थापन समयलेखाबरोबरच दाखल करण्यात येईल.

^१ सन १९५६ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ११, कलम २ द्वारे कलम १क व १ख समाविष्ट करण्यात आले.

^२ सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६, कलम २ (ड) (एक) द्वारे, "हस्तांतरित केंद्रशासित प्रदेश वगळून मुंबई राज्याच्या पुनर्रचनापूर्व सर्वत्र" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३ महाराष्ट्र अनुकूलन आदेश १९६० द्वारे "मुंबई राज्याच्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^४ सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६, कलम २ (ड) (दोन) द्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

३. असा समयलेख आणि प्रमाणित प्रत दाखल करण्यात आल्यावर ^१ [कलम ३क च्या तरतुदींच्या अधीन राहून] निबंधक, या अधिनियमान्वये त्या सोसायटीची नोंदणी करण्यात आली असल्याचे स्वतःच्या स्वाक्षरीने प्रमाणित करील. अशा प्रत्येक नोंदणीबद्दल निबंधकाकडे पन्नास रुपये फी किंवा ^२[राज्य शासन] वेळोवेळी निदेश देईल. त्याप्रमाणे त्यापेक्षा कमी फी भरावी लागेल ; आणि भरण्यात आलेल्या अशा सर्व फीचा हिशेब ^३ [राज्य शासनाकडे] द्यावा लागेल :

१९४०
चा मध्य
प्रांत व
वन्हाड
अधिनियम

३.

^४ [परंतु, ज्या क्षेत्रात 'मध्य प्रांत व वन्हाड विद्यामंदीर अधिनियम, १९३९ अंमलात असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रात, एखादी शैक्षणिक संस्था चालविण्याच्या उद्देशाने स्थापन केलेल्या सोसायटीच्या नोंदणीसाठी जर तिची उद्दिष्टे त्या अधिनियमाच्या भाग एक या अन्वये स्थापन केलेल्या विद्यामंदीराच्या उद्दिष्टांसारखीच असतील तर, अशी कोणतीही फी द्यावी लागणार नाही.]

^१[३क. जे नाव इतर कोणत्याही विद्यमान सोसायटीची ज्या नावाने पूर्वी नोंदणी करण्यात आली असेल त्या नावासारखेच असल्यामुळे, अथवा निबंधकाच्या मते, लोकांची किंवा दोन्ही सोसायट्यांपैकी कोणत्याही सोसायटीच्या सदस्यांची फसगत होऊ शकेल इतके त्या सोसायटीच्या नावाशी साम्य असल्यामुळे अथवा ज्या नावावरून संबंधित शासनाच्या पूर्वपरवानगीशिवाय उक्त शासनाचा आश्रय असल्याचे किंवा उक्त शासनाने अगर कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाने प्रस्थापित केलेल्या कोणत्याही सोसायटीशी संबंध असल्याचे सूचित होत असल्यामुळे किंवा सूचित होण्याचा संभव असल्यामुळे निबंधकाच्या मते अनिष्ट असेल किंवा यासंबंधात करण्यात आलेल्या कोणत्याही नियमांच्या अधीन राहून जे नाव अनिष्ट असल्याचे निबंधक मानील अशा नावाने कोणत्याही सोसायटीची नोंदणी करता येणार नाही.]

अनिष्ट नावाच्या
सोसायट्यांची
नोंदणी
करण्यास मनाई.

४. सोसायटीच्या नियमांनुसार ज्या दिवशी सोसायटीची वार्षिक सर्वसाधारण सभा घेण्यात येते, त्या दिवसानंतर चौदाव्या दिवशी किंवा त्यापूर्वी अथवा जर नियमांमध्ये वार्षिक सर्वसाधारण सभेसाठी तरतूद करण्यात आलेली नसेल तर, जानेवारी महिन्यात, याप्रमाणे दरवर्षी एकदा नियामक, परिषद, संचालक समिती किंवा त्या त्या वेळी ज्याच्याकडे सोसायटीच्या कामकाजाचे व्यवस्थापन सोपवण्यात आलेले असेल असे अन्य नियामक मंडळ यांची नावे, पत्ते व व्यवसाय यांची एक सूची ^६ [निबंधकाकडे] दाखल करण्यात येईल.

व्यवस्थापन
मंडळाची वार्षिक
सूची दाखल
करण्याबाबत.

^१ सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम २ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

^२ अनुक्रमे विधी अनुकूलन आदेश, १९३७ व विधी अनुकूलन आदेश, १९५० याद्वारे "गव्हर्नर-जनरल-इन-कौन्सिल" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

^३ वरील अधिनियमाद्वारे "शासन" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^४ सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६ कलम ३ द्वारे, हे परंतुक जादा दाखल करण्यात आले.

^५ सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११ कलम ३ द्वारे कलम ३ क, समाविष्ट करण्यात आले.

^६ सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६, कलम २ (ड)(तीन) द्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

सोसायटीच्या
नियामक
मंडळाकडून
माहिती व
विवरण
मागविण्याचा
निबंधकाचा
अधिकार व
त्यासंबंधीच्या
तरतुदी.

१[४ क. (१) या अधिनियमान्वये नोंदणी झालेल्या कोणत्याही सोसायटीच्या कामकाजाचे व्यवस्थापन ज्यांच्याकडे सोपविण्यात आले असेल त्या नियामक मंडळावर, नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा रीतीने, निबंधकांस नोटीस बजावता येईल किंवा बजावण्याची व्यवस्था करता येईल व उक्त नोटीशीद्वारे सोसायटीने कामावर ठेवलेल्या व्यक्ती त्यांच्या सेवा-शर्ती (त्यांचे वित्तलब्धी, कोणतीही अंशदाने, सवलती किंवा कर्मचाऱ्यांना पुरविण्यात आलेले इतर लाभ व सुखसोयी यांसह) व तत्संबंधीत बाबी याविषयी नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशी माहिती किंवा विवरण सादर करण्याबद्दल सोसायटीला फर्माविता येईल.

(२) कोणत्या नमुन्यात अशी माहिती किंवा विवरण पाठविण्यात आली पाहिजेत, त्यांमध्ये कोणता तपशील असावयास पाहिजे व किती कालांतरानी (कोणतीही असल्यास) अशी माहिती किंवा विवरणे पाठवावी लागतील या गोष्टी, नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे असतील.

(३) पोटकलम (१) मध्ये निर्दिष्ट करण्यात आलेली नोटीस, टपालाद्वारे बजावता येईल.

(४) या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, एकत्रित केलेली कोणतीही माहिती किंवा विवरण हे, ज्या सोसायटीच्या संंधात सदरदू माहिती देण्यात किंवा विवरण तयार करण्यात आले असेल त्या सोसायटीच्या लेखीपूर्व संमतीशिवाय, त्यामधील कोणताही तपशील, विशिष्ट सोसायटीच्या संंधातील तपशील आत्रे हे ओळखणे ज्यामुळे शक्य होईल अशारीतीने प्रसिद्ध करता येणार नाही.

(५) कलम ११ क खालील किंवा भारतीय दंड संहिता याखालील एखाद्या खटल्याच्या प्रयोजनांशिवाय १८६० एरव्ही, निबंधक किंवा याबाबतीत त्याने योग्यरीत्या विनिर्दिष्ट केली असेल अशी कोणतीही व्यक्ती चा ४५. यांच्याखेरीज कोणत्याही व्यक्तीस, वर निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे देण्यात आलेली कोणतीही माहिती किंवा विवरण पाहण्यास परवानगी देण्यात येणार नाही.

(६) या कलमास अनुसरून, सद्भावपूर्वक केलेल्या किंवा करण्याचे योजिलेल्या कोणत्याही कृत्याबद्दल, निबंधकाविरुद्ध किंवा निबंधकाच्या प्राधिकारान्वये काम करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध कोणताही दावा किंवा अन्य कायदेशीर कार्यवाही दाखल करता येणार नाही.]

सोसायटीची
मालमत्ता
कशाप्रकारे
निहित असेल.

५. या अधिनियमान्वये नोंदणी करण्यात आलेल्या सोसायटीच्या मालकीची जंगम आणि स्थावर मालमत्ता जर विश्वस्तांकडे निहित नसेल तर, ती मालमत्ता त्या त्या वेळी अशा सोसायटीच्या नियामक मंडळाकडे निहित असल्याचे मानण्यात येईल आणि दिवाणी व फौजदारी अशा सर्व कार्यवाहींमध्ये, ती मालमत्ता अशा सोसायटीच्या नियामक मंडळाच्या योग्य मालकीहक्क असलेली त्यांची मालमत्ता म्हणून तिचे वर्णन करता येईल.

सोसायट्यांनी
किंवा त्यांच्या
विरुद्ध दाखल
करावयाचे दावे.

६. या अधिनियमान्वये नोंदणी करण्यात आलेल्या प्रत्येक सोसायटीचे नियम व विनियम याद्वारे निश्चित करण्यात येईल त्याप्रमाणे अध्यक्ष, कार्याध्यक्ष किंवा मुख्य कार्यवाह किंवा विश्वस्त यांच्या नावाने आणि असे निश्चित केले नसल्यास, नियामक मंडळाकडून त्याप्रसंगापुरती जी नियुक्त करण्यात येईल अशा व्यक्तीच्या नावाने त्या सोसायटीला दावा लावता येईल किंवा त्या सोसायटीच्याविरुद्ध दावा लावता येईल :

परंतु, सोसायटीविरुद्ध मागणीहक्क असलेल्या किंवा तिच्याकडून येणे असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने नियामक मंडळाकडे अर्ज आल्यानंतर अन्य कोणताही अधिकारी किंवा कोणतीही व्यक्ती प्रतिवादी म्हणून नामनिर्देशित करण्यात आलेली नसेल तर, सोसायटीचा अध्यक्ष किंवा कार्याध्यक्ष किंवा मुख्य कार्यवाह किंवा विश्वस्त यांच्याविरुद्ध दावा दाखल करणे कायदेशीर ठरेल.

१. सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ४ द्वारे कलम ४ क समाविष्ट करण्यात आले.

७. कोणत्याही दिवाणी न्यायालयात कोणताही दावा किंवा कोणतीही कार्यवाही चालू असतांना, असा दावा किंवा अशी कार्यवाही जिच्याविरुद्ध दाखल करण्यात आलेली असेल किंवा चालू ठेवण्यात आलेली असेल ती व्यक्ती मरण पावल्यामुळे अथवा ज्या पदाच्या नावाने त्या व्यक्तीने दावा लावलेला असेल किंवा तिच्याविरुद्ध दावा लावलेला असेल त्या पदावर राहण्याचे बंद झाल्यामुळे असा दावा किंवा कार्यवाही समाप्त होणार नाही किंवा बंद पडणार नाही, तर तो दावा किंवा ती कार्यवाही त्या व्यक्तीच्या उत्तराधिकाऱ्याच्या नावाने किंवा त्याच्याविरुद्ध चालू ठेवण्यात येईल.

दावे समाप्त न
होणे.

८. सोसायटीच्यावतीने नाव सूचविण्यात आलेल्या व्यक्तीच्या किंवा अधिकाऱ्याच्या विरुद्ध वसुलीबाबतचा एखादा न्यायनिर्णय असेल तर, तो न्यायनिर्णय अशा व्यक्तीच्या किंवा अधिकाऱ्याच्या जंगम किंवा स्थावर मालमत्तेविरुद्ध अथवा खुद्द त्या व्यक्तीविरुद्ध किंवा अधिकाऱ्याविरुद्ध अंमलात येणार नाही तर सोसायटीच्या मालमत्ते संबंधात अंमलात आणला जाईल. अंमलबजावणीसाठी दरखास्त देताना त्यामध्ये, न्यायनिर्णय कोणता आहे, तसेच सोसायटीच्यावतीनेच फक्त ज्या पक्षकाराने किंवा यथास्थिति, ज्या पक्षकाराविरुद्ध दावा लावला असून, ज्याच्याविरुद्ध न्यायनिर्णयाची रक्कम वसूल करावयाची आहे तो पक्षकार कोणता याबाबतची वस्तुस्थिती मांडावी लागेल आणि असा न्यायनिर्णय सोसायटीच्या मालमत्तेच्या संबंधात अंमलात आणावा लागेल.

सोसायटीच्या
संबंधात
न्यायनिर्णयाची
अंमलबजावणी
करणे.

९. सोसायटीचे नियम आणि विनियम यानुसार रीतसर तयार करण्यात आलेल्या कोणत्याही उपविधीअन्वये अथवा उपविधी करण्यासाठी नियमांमध्ये तरतूद करण्यात आलेली नसल्यास, या प्रयोजनार्थ बोलावलेल्या, सोसायटीच्या सदस्यांच्या सर्वसाधारण सभेमध्ये करण्यात आलेल्या कोणत्याही उपविधीअन्वये, (तो करण्यासाठी अशा सभेला उपस्थित सदस्यांपैकी तीन-पंचमांश इतक्या सदस्यांची सहमतीसूचक मते आवश्यक असतील) सोसायटीच्या कोणत्याही नियमाच्या किंवा उपविधीच्या भंगाबद्दल कोणताही द्रव्यदंड लादण्यात येईल त्याप्रसंगी असा द्रव्यदंड तो देय होईल तेव्हा, जेथे प्रतिवादी निवास करीत असेल ते ठिकाण अथवा जेथे सोसायटी वसलेली असेल ते ठिकाण यापैकी नियामक मंडळास इष्ट वाटेल अशा ठिकाणी अधिकारिता असलेल्या कोणत्याही न्यायालयाकडून वसूल केला जाईल.

उपविधीअन्वये
उपाजित होणाऱ्या
दंडाची वसुली.

१०. ज्या कोणत्याही सदस्याने सोसायटीच्या नियमानुसार वर्गणीची रक्कम थकवली असेल अथवा जो कोणी अशा नियमांच्या विरुद्ध होईल अशा पद्धतीने किंवा अशा काळापर्यंत सोसायटीची कोणतीही मालमत्ता आपल्याजवळ बाळगील किंवा ती अडकवून ठेवील, अगर सोसायटीच्या कोणत्याही मालमत्तेला क्षती पोहचविल किंवा ती नष्ट करील अशा कोणत्याही सदस्याविरुद्ध अशा थकबाकीबद्दल किंवा अशाप्रकारे मालमत्ता अडकवून ठेवण्यामुळे होणारे तिचे नुकसान, तिची क्षती किंवा तिचा नाश याबद्दल यात यापूर्वी तरतूद केलेल्या रीतीने दावा दाखल करता येईल.

सदस्य हे,
ति-हार्डत व्यक्ती
म्हणून दावा
लावला जाण्यास
पात्र.

परंतु, सोसायटीच्या पुढाकाराने प्रतिवादीविरुद्ध दाखल करण्यात आलेल्या कोणत्याही दाव्यात किंवा अन्य कार्यवाहीमध्ये प्रतिवादी जिंकला आणि त्याच्या दावा खर्चाची वसुली करण्याबाबत न्यायनिर्णय देण्यात आलेला असेल तर, ज्या अधिकाऱ्याच्या नावाने दावा दाखल करण्यात आलेला असेल त्या अधिकाऱ्याकडून किंवा सोसायटीकडून खर्च वसूल करण्याची कार्यवाही करण्याचा पर्याय तो निवडू शकेल व त्यानंतरच्या प्रकरणात त्याला वर वर्णन केलेल्या रीतीने उक्त सोसायटीच्या मालमत्तेच्या संबंधात कार्यवाही करता येईल.

जिंकलेल्या
प्रतिवादीकडून
न्यायनिर्णय
खर्चाची वसुली.

अपराधाबद्दल दोषी असणारे सदस्य तिन्हाईत व्यक्तीप्रमाणे शिक्षा होण्यास पात्र.

११. सोसायटीचा जो कोणताही सदस्य, कोणताही पैसा किंवा अन्य मालमत्ता, चोरील, हडप करील किंवा तिची अफरातफर करील, अथवा अशा सोसायटीची कोणतीही मालमत्ता बुद्धिपुरस्सर आणि दुर्भावपूर्वक नष्ट करील किंवा तिला क्षती पोहचवील अथवा ज्यायोगे सोसायटीच्या पैशांची हानी होऊ शकेल अशाप्रकारे कोणताही विलेख, बंधपत्र, पैशांचा रोखा, पावती अथवा अन्य संलेख बनावट तयार करील असा कोणताही सदस्य हा, अशाच अपराधाच्या संबंधात ज्यारीतीने सदस्य नसलेली कोणतीही व्यक्ती खटला भरला जाण्यास आणि दोष सिद्ध झाल्यावर शिक्षा मिळण्यास पात्र होईल त्याचरीतीने खटला भरला जाण्यास आणि शिक्षा मिळण्यास पात्र ठरेल.

कलम ४ चे उल्लंघन केल्याबद्दल दंड.

१[११ क. या अधिनियमान्वये नोंदणी झालेल्या कोणत्याही सोसायटीच्या कामकाजाचे व्यवस्थापन सोपविण्यात आलेल्या नियामक मंडळास, कोणतीही माहिती किंवा विवरण पाठविण्यास फर्मावले असता, उक्त नियामक मंडळ जर,—

(एक) कलम ४क अन्वये आवश्यक असेल अशी माहिती किंवा पाठविण्यात हेतुपुरस्सर नकार देईल, किंवा अशी माहिती किंवा विवरण पाठविण्यात कायदेशीर सबबीशिवाय दुर्लक्ष करील ; किंवा

(दोन) जी माहिती किंवा जे विवरण खोटे असल्याचे त्यास माहित असेल अशी कोणतीही माहिती किंवा विवरण हेतुपुरस्सर देईल किंवा देण्याची व्यवस्था करील ; किंवा

(तीन) कलम ४क अन्वये, जी माहिती देणे आवश्यक असेल अशी कोणतीही माहिती मिळविण्यासाठी आवश्यक असलेल्या कोणत्याही प्रश्नाला उत्तर देण्यास नकार देईल किंवा हेतुपुरस्सर खोटे उत्तर देईल,

तर अशा नियामक मंडळाला अशा प्रत्येक अपराधाबद्दल दोषसिद्ध झाल्यावर पन्नास रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

माहिती किंवा विवरण अयोग्यरीतीने उघड केल्याबद्दल दंड.

११ ख. निबंधकाने किंवा या अधिनियमाखालील कोणतीही माहिती किंवा विवरण गोळा करण्याकरिता त्याने रीतसर प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने, या अधिनियमान्वये आपली कर्तव्ये पार पाडताना किंवा या अधिनियमाखालील अगर ' भारतीय दंड संहिता ' याखालील कोणत्याही अपराधाबद्दलच्या खटल्याच्या प्रयोजनार्थ खेरीज अन्यथा या अधिनियमान्वये देण्यात आलेली कोणतीही माहिती किंवा सादर करण्यात आलेल्या विवरणातील मजकूर हेतुपुरस्सर उघड केला तर, तो अशा अपराधाबद्दलचा दोष सिद्ध झाल्यानंतर दोनशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाच्या शिक्षेस पात्र होईल.

१८६० चा ४५.

अपराधांची दखल घेणे.

११ ग. कलम ११ क खालील अपराधाबद्दलचा खटला निबंधकाच्या मंजूरीने किंवा त्याच्या मंजूरीशिवाय कोणालाही दाखल करता येणार नाही, आणि कलम ११ ख खालील अपराधाबद्दलचा खटला, राज्य शासनाच्या संमतीने किंवा त्याच्या संमतीशिवाय कोणालाही दाखल करता येणार नाही.]

आपल्या प्रयोजनांमध्ये परिवर्तन करण्यास, त्यांची व्याप्ती वाढविण्यास किंवा त्यांचा संकोच करण्यास सोसायट्यांना समर्थ करण्याबाबत.

१२. जी सोसायटी कोणत्याही विशिष्ट प्रयोजनाकरिता किंवा प्रयोजनाकरिता स्थापन करण्यात आली असून, या अधिनियमान्वये नोंदणी झालेली आहे अशा कोणत्याही सोसायटीच्या नियामक मंडळाला जेव्हाकेव्हा असे प्रयोजन किंवा प्रयोजने, या अधिनियमाच्या अर्थान्तर्गत असलेल्या अन्य कोणत्याही प्रयोजनांमध्ये परिवर्तित करणे, अशा प्रयोजनांपर्यंत त्यांची व्याप्ती वाढवणे किंवा त्यांचा संकोच करणे, अथवा अशी सोसायटी अन्य कोणत्याही सोसायटीबरोबर पूर्णतः किंवा अंशतः संमिलित करणे इष्ट वाटेल तेव्हा, १[या अधिनियमाखाली नोंदणी केलेल्या कोणत्याही सोसायटीची नियामक मंडळ जेव्हाकेव्हा सोसायटीचे नाव बदलण्याचे ठरवील तेव्हा,] असे नियामक मंडळ, सोसायटीच्या सदस्यांना अशा प्रकारचा प्रस्ताव लिखित अथवा मुद्रित अहवालाच्या स्वरूपात सादर करू शकेल आणि सोसायटीच्या विनियमानुसार त्यावर विचार करण्याकरता एक विशेष सभा बोलावू शकेल ;

१ सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ५ द्वारे कलम ११क ते कलम ११ ग, समाविष्ट करण्यात आलेत.

२ सन १९४८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५३, कलम २ द्वारे हा समाविष्ट करण्यात आला.

परंतु, नियामक मंडळाने, बोलावलेल्या विशेष सभेच्या दहा दिवस आधी असा अहवाल त्याच्यावर विचार करण्याकरिता सोसायटीच्या प्रत्येक सदस्यांकडे पोचवण्यास किंवा टपालाने पाठवण्यात आल्याखेरीज किंवा अशा प्रस्तावास एकूण सदस्यांपैकी तीन-पंचमांश इतक्या सदस्यांनी व्यक्तीशः किंवा बदली व्यक्तीद्वारे आपली मते देऊन तो, संमत केला आणि या पूर्वीच्या सभेनंतर एक महिन्याच्या कालांतराने नियामक मंडळकडून बोलावण्यात आलेल्या दुसऱ्या विशेष सभेस उपस्थित असलेल्या सदस्यांपैकी तीन-पंचमांश इतक्या सदस्यांच्या मतांनी त्याला पुष्टी देण्यात आली असेल त्याखेरीज असा कोणताही प्रस्ताव अंमलात आणला जाणार नाही.

१[१२ क. (१) कलम १२ द्वारे विहित करण्यात आलेल्या रीतीने नावात बदल करण्याबाबतचा प्रस्ताव नावातील संमत करण्यात आला असेल आणि त्याला पुष्टी देण्यात आली असेल अशा बाबतीत, अशाप्रकारे संमत करण्यात आलेल्या आणि पुष्टी देण्यात आलेल्या प्रस्तावाची एक प्रत, २[***] निबंधकाकडे, नावातील बदलाची नोंद करण्यासाठी पाठवण्यात येईल. ३[जर नावातील बदल हा कलम ३ क मध्ये नमूद केलेल्या कारणांपैकी कोणत्याही कारणस्तव त्याच्यामते ते नाव अनिष्ट असेल तर], निबंधक, नावातील बदलाची नोंद करण्याचे नाकारील.

(२) पोटकलम (१) मध्ये तरतूद करण्यात आली असेल तेवढे खेरीजकरून एरव्ही, जर नावातील बदलाच्यासंबंधी या अधिनियमात असलेल्या तरतुदींचे पालन करण्यात आले आहे. याबाबत निबंधकाचे समाधान झाले असेल तर, तो, नावातील बदलाची नोंद करील आणि त्या प्रकरणाच्या परिस्थितीनुरूप फेरबदल केलेले नोंदणी प्रमाणपत्र देईल, असे प्रमाणपत्र देण्यात आल्यावर नावातील बदलाची कार्यवाही पूर्ण होईल.

(३) पोटकलम (२) अन्वये दिलेल्या प्रमाणपत्राच्या कोणत्याही प्रतीसाठी निबंधक एक रुपया फी आकारील आणि अशाप्रकारे प्रदान केलेल्या सर्व फीचा हिशेब ४[राज्य] शासनाकडे देण्यात येईल.

५[(४) जर (कलम ३ क च्या तरतुदी योग्यप्रकारे लक्षात घेऊन) एखाद्या सोसायटीची ज्या नावाने नोंद करावयाला नको होती अशा नावाने अनवधानाने, किंवा अन्यथा नोंद झाली असेल तर, निबंधक संबंधित पक्षाचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर सोसायटीच्या नावात बदल करण्याचा निदेश देऊ शकेल; आणि त्या सोसायटीला, या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार, निदेश देण्यात आल्याच्या तारखेपासून तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत किंवा वाढीव कालावधी देणे निबंधकाला योग्य वाटल्यास, अशा वाढीव कालावधीत सोसायटीला आपल्या नावात बदल करावा लागेल.]

१२ ख. एखाद्या सोसायटीच्या नावातील बदलामुळे, सोसायटीच्या कोणत्याही हक्कांवर किंवा नावातील आबंधनांवर परिणाम होणार नाही अथवा त्यामुळे सोसायटीकडून किंवा सोसायटीविरुद्ध केलेली कोणतीही वैध कार्यवाही सदोष ठरणार नाही; आणि सोसायटीकडून किंवा तिच्याविरुद्ध पूर्वीच्या नावाने जी कोणतीही वैध कार्यवाही चालू ठेवता आली असती किंवा सुरु करता आली असती ती कार्यवाही, तिच्या नवीन नावाने चालू ठेवता येईल किंवा सुरु करता येईल.

१ सन १९४८ चा सुबई अधिनियम क्रमांक ५३, कलम ३ द्वारे कलम १२ क ते १२ ग ही कलमे समाविष्ट करण्यात आलीत.

२ सन १९५६ चा सुबई अधिनियम क्रमांक ११, कलम ४ द्वारे " कंपनी " हा मजकूर वगळण्यात आला.

३ सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ६(अ) द्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

४ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

५ सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ६(ब) द्वारे पोटकलम (४) समाविष्ट करण्यात आले.

सन १९४८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५३ हा अंमलात येण्यापूर्वी केलेल्या नाव बदलांची नोंदणी. १२ ग. या अधिनियमाखाली नोंदणी केलेल्या कोणत्याही सोसायटीने जर 'सोसायटी नोंदणी (मुंबई सुधारणा) अधिनियम, १९४८' अंमलात येण्याच्या दिनांकापूर्वी कंपनी निबंधकाला आपल्या नादातील बदल कळविला असेल तर, आणि जर निबंधकाने अशा बदलाची नोंद केली असेल तर, या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, निबंधक, त्या सोसायटीने याबाबत अर्ज केल्यावर आणि कलम १२ क च्या पोटकलम (३) मध्ये, तरतूद करण्यात आल्याप्रमाणे फी भरल्यावर निबंधक अशा नावातील बदलाची नोंद करेल आणि उक्त कलम १२ क च्या पोट-कलम (२) अन्वये त्या सोसायटीला एक प्रमाणपत्र देईल. असे प्रमाणपत्र देण्यात आल्यावर निबंधकाने अशा बदलाची नोंद केली होती त्या तारखेपासून असा बदल पूर्ण झाल्याचे मानण्यात येईल-मग कलमे १२ व १२ क मध्ये विहित केलेली कार्यपद्धती त्या सोसायटीने अनुसरली नाही ही वस्तुस्थिती असली तरी हरकत नाही.

हिशेब ठेवणे आणि त्यांचा ताळेबंद ठेवणे व लेखापरीक्षा करणे. १[१२ घ. (१) या अधिनियमान्वये नोंदणी झालेल्या (मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम, १९५० याच्या अर्थानुसार सार्वजनिक न्यास नसलेल्या) एखाद्या सोसायटीच्या कामकाजाचे व्यवस्थापन ज्याच्याकडे सोपविण्यात आलेले आहे असे प्रत्येक नियामक मंडळ नियमित हिशेब ठेवील. (२) असे हिशेब, निबंधक मान्यता देईल अशा नमुन्यात ठेवण्यात येतील आणि त्यात, नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा तपशीलाचा समावेश असेल.

(३) दरवर्षी, मार्चच्या एकतीस तारखेस किंवा निबंधकाकडून निश्चित करण्यात येईल अशा अन्य दिवशी हिशेबांचा ताळेबंद ठेवण्यात येईल.

(४) नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशा रीतीने, दरवर्षी आणि 'सनदी लेखापाल अधिनियम, १९४९' यातील अर्थानुसार जो सनदी लेखापाल असेल अशा व्यक्तीकडून किंवा राज्य शासन याबाबतीत प्राधिकृत करील अशा अन्य व्यक्तीकडून हिशेबांची लेखापरीक्षा करण्यात येईल.

ताळेबंद तयार करणे व नियमबाह्य गोष्टी, इत्यादी कळवणे हे लेखापरीक्षकाचे कर्तव्य असणे. १२ ड. (१) कलम १२ घ अन्वये सोसायटीच्या हिशेबांची लेखापरीक्षा करणाऱ्या प्रत्येक लेखापरीक्षकाने ताळेबंद आणि उत्पन्न व खर्च यांचा हिशेब तयार करणे आणि त्याची एक प्रत निबंधकाकडे अग्रेषित करणे हे त्याचे कर्तव्य असेल.

(२) नियमबाह्य बेकायदेशीर किंवा अयोग्य खर्चाची अथवा सोसायटीच्या मालकीचे पैसे किंवा इतर मालमत्ता वसूल करण्यात अपयशी ठरल्याची किंवा त्यात चूक झाल्याची अथवा सोसायटीच्या पैशांची किंवा इतर मालमत्तेची झालेली हानी किंवा अपव्ययाइहलची सर्व प्रकरणे, लेखापरीक्षक आपल्या अहवालात विनिर्दिष्ट करील; आणि असा खर्च असे अपयश, चूक, हानी किंवा अपव्यय हा, नियामक मंडळाने किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीने विश्वासघात केल्यामुळे किंवा अपयोजन केल्यामुळे किंवा इतर कोणत्याही गैरवर्तणुकीमुळे झालेला आहे किंवा कसे ते नमूद करील.]

सोसायटीच्या विसर्जन करणे आणि त्यांचे कामकाज पाहणे यासाठी तरतूद. १३. कोणत्याही सोसायटीच्या किमान तीन-पंचमांश इतक्या सदस्यांना ती सोसायटी विसर्जित करण्याचे ठरवता येईल, आणि त्यानंतर, ती तात्काळ किंवा त्यावेळी संमत झालेल्यावेळी विसर्जित करण्यात येईल, आणि या संबंदात लागू होणारे असे सदर सोसायटीचे काही नियम असल्यास त्यानुसार आणि असे नियम नसल्यास, नियामक मंडळाला समयोचित वाटेल त्याप्रमाणे, सोसायटीच्या मालमत्तेची विल्हेवाट करण्यासाठी आणि तिच्या हक्क मागण्या व दायित्वे चुकती होण्यासाठी आवश्यक ती सर्व उपाययोजना करण्यात येईल; परंतु उक्त नियामक मंडळाच्या सदस्यांमध्ये किंवा सोसायटीच्या

सदस्यांमध्ये कोणताही विवाद उदभवल्यास तिचा कामकाज पाहण्याच्या संबंधातील कोणताही प्रश्न सोसायटीची मुख्य इमारत ज्या जिल्ह्यात असेल, त्या जिल्ह्याच्या मूळ दिवाणी अधिकारितेच्या प्रधान न्यायालयाकडे निर्णयार्थ निर्देशित करण्यात येईल, आणि न्यायालय, अशा बाबतीत त्यास आवश्यक वाटेल त्याप्रमाणे आदेश देईल :

परंतु, सोसायटी विसर्जित करण्यासाठी, बोलावण्यात आलेल्या सर्वसाधारण सभेमध्ये तीन पंचमांश संमती आवश्यक. इतक्या सदस्यांनी स्वतः किंवा बदली व्यक्तीमार्फत मतदान करून त्याद्वारे, असे विसर्जन करण्याची आपली इच्छा व्यक्त केल्याशिवाय, अशी कोणतीही सोसायटी विसर्जित करण्यात येणार नाही.

परंतु, ^१[जेव्हा केव्हा कोणतेही शासन] या अधिनियमान्वये नोंदणी केलेल्या कोणत्याही सोसायटीचे सरकारची संमती सदस्य किंवा अंशदाता असेल किंवा त्या सोसायटीत ते अन्यप्रकारे हितसंबंधित असेल तेव्हा ^२[जेथे नोंदणी झाली त्या राज्याच्या शासनाच्या संमतीशिवाय] अशी सोसायटी विसर्जित करण्यात येणार नाही.

*[१४. या अधिनियमान्वये नोंदणी करण्यात आलेली कोणतीही सोसायटी विसर्जित होऊन तिची विसर्जनानंतर सर्व ऋणे आणि दायित्वे चुकती करण्यात आल्यानंतर जर तिची काही मालमत्ता-मग ती कोणत्याही कोणत्याही स्वरूपाची असो-शिल्लक राहिली तर, ती उक्त सोसायटीच्या सर्व किंवा त्यांपैकी कोणत्याही सदस्याला देता किंवा त्यांच्यामध्ये वाटून देता येणार नाही, तर विसर्जनाच्यावेळी व्यक्तीशः किंवा बदली व्यक्तीमार्फत उपस्थित असलेल्या सदस्यांपैकी किमान तीन-पंचमांश इतक्या सदस्यांनी मतदानाद्वारे किंवा त्याअभावी पूर्वोक्त न्यायालयाने ठरवावयाच्या अशा अन्य सोसायटीला ती द्यावी लागेल :

परंतु, असे असले तरी, भागधारकांच्या अंशदानाद्वारे संयुक्त भांडवल कंपनीच्या स्वरूपात जी सोसायटी संयुक्त भांडवल प्रतिष्ठापित किंवा स्थापन करण्यात आलेली असेल अशा कोणत्याही सोसायटीला हा खंड लागू होणार कंपनींना हा खंड लागू नाही.]

१५. या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, सदस्य म्हणजे, ज्या व्यक्तीला सोसायटीचे नियम व विनियम यानुसार प्रवेश देण्यात आलेला असून, जिने सोसायटीची वर्गणी भरलेली असेल अथवा सदस्यांच्या पटावर किंवा यादीवर सही केलेली असेल व तसेच जिने अद्याप सोसायटीचे नियम व विनियम यांनुसार राजीनामा दिलेला नसेल अशी व्यक्ती होय ; परंतु, ज्या व्यक्तीच्या वर्गणीची बाकी तीन महिन्यांकडून अधिक काळावधीसाठी थकली असेल ती व्यक्ती, या अधिनियमाखालील सर्व कामकाजामध्ये मतदान करण्यास किंवा सदस्य म्हणून गणली जाण्यास हक्कदार असणार नाही.

^१अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे, " जेव्हा केव्हा सरकार " या मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^२वरील आदेशाद्वारे " सरकारच्या संमतीशिवाय " या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

*सन १९१२ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २ याचे कलम १ पुढीलप्रमाणे आहे :-

" सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६० (याला यात यापुढे " उक्त अधिनियम " असे म्हटले आहे) याच्या कलम १४ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, उक्त अधिनियमाच्या कलम १३ अन्वये विसर्जित झालेल्या कोणत्याही सोसायटीच्या सदस्यांनी, अशा सोसायटीच्या विसर्जनाच्यावेळी व्यक्तीशः किंवा बदली व्यक्तीमार्फत हजर असलेल्या सदस्यांच्या बहुमताने, सर्व ऋणे व दायित्वे चुकती करण्यात आल्यानंतर शिल्लक राहणारी कोणतीही मालमत्ता, उक्त अधिनियमाच्या कलम १ मध्ये निर्देश केलेल्यांपैकी कोणत्याही कारणाकरिता वापरण्यासाठी शासनाला देण्यात यावी असे ठरविणे कायदेशीर असेल."

नियामक मंडळ याची व्याख्या. १६. सोसायटीचे नियामक मंडळ म्हणजे, नियामक, परिषद, संचालक, समिती, विश्वस्त किंवा ज्याच्याकडे सोसायटीचे नियम व विनियम यानुसार सोसायटीच्या कामकाजाचे व्यवस्थापनाचे काम सोपविले आहे असा अन्य निकाय होय.

अधिनियमापूर्वी बनविण्यात आलेल्या सोसायट्यांची नोंदणी. १७. साहित्यिक, वैज्ञानिक किंवा धर्मादाय प्रयोजनांसाठी स्थापन केलेली आणि ^१[१८५० चा अधिनियम ४३] याअन्वये नोंदणी केलेली कोणतीही कंपनी किंवा सोसायटी अथवा ^२[या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी राज्याच्या संबंधित भागात स्थापन व घटित केलेली, पण सदर १८५० चा अधिनियम ४३ यान्वये] किंवा अशा प्रारंभाच्या निकटपूर्वी सोसायट्यांच्या किंवा कंपन्यांच्या नोंदणीसाठी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये नोंदणी न केलेल्या अशा कोणत्याही सोसायटीची यथास्थिति, यानंतर केव्हाही या अधिनियमाखाली नोंदणी होऊ शकेल; परंतु अट अशी की, नियामक मंडळाने या प्रयोजनार्थ, बोलाविलेल्या एखाद्या सर्वसाधारण सभेमध्ये व्यक्तिशः किंवा बदली व्यक्तीमार्फत उपस्थित असलेल्या सदस्यांपैकी तीन-पंचमांश इतक्या सदस्यांनी अशाप्रकारे नोंदणी केली जाण्यास आपली संमती दिल्याखेरीज, अशा कोणत्याही कंपनीची किंवा सोसायटीची या अधिनियमाखाली नोंदणी केली जाणार नाही.

^३[१८५० चा अधिनियम ४३] याअन्वये नोंदणी केलेल्या कंपनीच्या किंवा सोसायटीच्या बाबतीत, संचालक हेच असे नियामक मंडळ म्हणून मानण्यात येईल.

अशा प्रकारे नोंद न केलेल्या सोसायटीच्या बाबतीत, सोसायटीच्या स्थापनेनंतर जर असे नियामक मंडळ घटित करण्यात आलेले नसेल तर, तिचे सदस्य रीतसर सूचना देऊन यापुढे सोसायटीचे काम करण्याकरिता एक नियामक मंडळ तयार करण्यास सक्षम असतील.

अशा सोसायट्यांनी समय-लेख, इत्यादी निबंधक ^४[***] यांच्याकडे दाखल करणे. १८. मागील कलमात नमूद केलेल्या अशा कोणत्याही सोसायटीला या अधिनियमाखाली नोंदणी करवून घेण्यासाठी सोसायटीच्या नियामक मंडळाने सोसायटीचे, नाव तिची उद्दिष्टे आणि नियामक मंडळाच्या सदस्यांची नावे, पत्ते आणि व्यवसाय दर्शविणारा एक समयलेख आणि कलम २ मध्ये तरतूद केल्यानुसार प्रमाणित केलेले असे सोसायटीचे नियम व विनियम यांच्या एका प्रतीसह व ज्या सर्वसाधारण सभेत सोसायटीची नोंदणी करण्याचा निर्णय घेण्यात आला, त्या सभेच्या कामकाजवृत्ताची एक प्रत ही कागदपत्रे निबंधक ^४[**] ^५[**] यांच्याकडे दाखल करणे पुरेसे असेल.

^१भारतीय कंपनी अधिनियम, १८६६ (१८६६ चा १०) कलम २१९ व अनुसूची, तीन याद्वारे निरसित. आता ' कंपनी अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १) ' पहा.

^२सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६, कलम ४ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३भारतीय कंपनी अधिनियम, १८६६ (१८६६ चा १०) कलम २१९ व अनुसूची तीन याद्वारे निरसित. आता ' कंपनी अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १) ' पहा.

^४सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६, कलम ५ द्वारे " संयुक्त भांडवल कंपनी " हा मजकूर वगळण्यात आला.

^५सन १८७४ चा अधिनियम क्रमांक १६, कलम १ व अनुसूचीचा भाग एक द्वारे " १८५७ " चा अधिनियम १९ याखाली " हा मजकूर वगळण्यात आला. आता, कंपनी अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १) पहा.

१९. ^१[कलम ४ क द्वारे तरतूद केली असेल ती खेरीज करुन, एरव्ही कोणतीही व्यक्ती,] या ^१[***] अधिनियमान्वये निबंधकाकडे दाखल केलेल्या सर्व दस्तऐवजांचे निरीक्षण करावयाचे असल्यास अशा दस्तऐवजांचे निरीक्षण. प्रत्येक निरीक्षणासाठी एक रुपयाएवढी फी भरुन, त्यांचे निरीक्षण करू शकेल ; ^२[किंवा राज्य शासन किंवा त्याने प्राधिकृत केलेला कोणताही अधिकारी याबाबत राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे निश्चित करील अशी फी भरल्यावर, कोणत्याही दस्तऐवजाची किंवा त्याच्या कोणत्याही भागाची प्रमाणित प्रत किंवा त्यातील उतारा देण्यात यावा अशी निबंधकाकडे मागणी करू शकेल] आणि अशी प्रमाणित प्रत कोणत्याही प्रमाणित प्रत. स्वरुपाच्या सर्व कायदेशीर कार्यवाहीत अंतर्भूत असलेल्या बाबींचा प्रथमदर्शनी साक्षीपुरावा असेल.

२०. ^१[(१)] या अधिनियमान्वये पुढील प्रकारच्या सोसायट्यांची नोंदणी होऊ शकेल, त्या अशा :- कोणकोणत्या सोसायट्यांना हा अधिनियम लागू होतो. धर्मादाय सोसायट्या, भारताच्या विविध इलाख्यांमध्ये स्थापन करण्यात आलेले सैनिकी, अनाथ बालक निधी किंवा सोसायट्या, तसेच विज्ञान, साहित्य किंवा ललित कला यांच्या अभिवृद्धीसाठी, शिक्षण, उपयुक्त ज्ञानाचा प्रसार, ^२[राजकीय शिक्षणाचा प्रसार], यासाठी आणि सदस्यांच्या सार्वत्रिक उपयोगासाठी किंवा आम जनतेसाठी खुली असलेली ग्रंथालये किंवा वाचनालये स्थापन करणे आणि चालविणे यांसाठी अथवा सार्वजनिक वस्तुसंग्रहालये, रंगचित्रे व इतर कलाकृती यांची कलादालने (गॅलऱ्या), निसर्गतिहासिक वस्तुसंग्रह, यंत्रशास्त्रीय आणि तत्त्वज्ञानविषयक नवशोध, संलेख किंवा रचनाकृती यांसाठी स्थापन करण्यात आलेल्या सोसायट्या.

^१[(२) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोणत्याही सार्वजनिक अथवा धार्मिक प्रयोजनार्थ, ' सार्वजनिक सोसायटी नोंदणी अधिनियम ' याखाली नोंदणी झालेली आणि ' सोसायटी नोंदणी (मुंबई विस्तारण व सुधारणा) अधिनियम, १९५५ ' च्या प्रारंभाच्यावेळी * [मुंबई राज्याच्या] हैद्राबाद क्षेत्रात कार्यरत असलेली कोणत्याही सोसायटीची या अधिनियमाखाली नोंदणी झाली असल्याचे व ती नोंदणी चालू असल्याचे मानले जाईल.] १३५० फसलीचा हैद्राबाद अधिनियम १. १९५८ चा मुंबई अधिनियम ७५.

१९७१ चा ४९. ^१[२० क. या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, " विशेष सोसायटी " याचा अर्थ, महाराष्ट्र शैक्षणिक परिस्थिती (व्यवस्थापनाचे हस्तांतरण) अधिनियम, १९७१ च्या प्रयोजनांसाठी तयार केलेली सोसायटी, विशेष सोसायटी याची व्याख्या. असा आहे.

^१सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ८ द्वारे हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^२सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम ७६, कलम ६ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

^३वरील अधिनियमाच्या कलम ५ द्वारे " संयुक्त भांडवल कंपनी " हा मजकूर वगळण्यात आला.

^४सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६, कलम ७ द्वारे कलम २० ला त्या कलमाचे पोट-कलम (१) असा नवीन क्रमांक देण्यात आला.

^५सन १९२७ चा अधिनियम क्रमांक २२, कलम २ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

^६सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ७६ कलम ७ द्वारे, पोट-कलम (२) जादा दाखल करण्यात आले.

*मुंबई राज्य ' हा शब्दोल्लेख कायम राहिल, अनुकूलन आदेश, १९६० पहा.

^७सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४९, कलम १७ द्वारे, सदर कलमे २१ आणि २२ वे कलम म्हणून समाविष्ट करण्यात आली व १९७६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ३ व अनुसूची दोन याद्वारे उपरोक्त कलमांना पूर्वी दिलेल्या २१ व २२ या क्रमांकाऐवजी २० क व २० ख हे नवीन क्रमांक देण्यात आलेत.

विशेष २० ब. (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे असे निदेशित करू शकेल की, अधिसूचनेत सोसायटीच्या दाबतीत विनिर्दिष्ट केलेल्या या अधिनियमाच्या तरतुदींपैकी काही तरतुदी या,—

अधिनियमात फेरबदल करण्याचा अधिकार.

(क) विशेष सोसायटीला लागू होणार नाहीत ;

(ख) अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील असे अपवाद, फेरबदल आणि अनुकूलने यांसह विशेष सोसायटीला लागू होतील ;

(२) पोट-कलम (१) अन्वये, काढावयाच्या प्रस्तावित केलेल्या प्रत्येक अधिसूचनेची एक प्रत, राज्य विधानमंडळाच्या सभागृहाचे अधिवेशन चालू असताना, कमीत कमी तीस दिवस इतक्या कालावधीकरिता राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे मसुद्याच्या स्वरूपात ठेवण्यात येईल, आणि त्या कालावधीत जर दोहोंपैकी एखाद्या सभागृहाने अधिसूचना काढण्यास मान्यता दिली नाही किंवा फेरबदल करूनच ती काढण्यास मान्यता दिली तर, एकतर अशी अधिसूचना मुळीच काढण्यात येणार नाही किंवा, यथास्थिति आवश्यक असेल त्याप्रमाणे, दोन्ही सभागृहांना मान्य होतील अशा फेरबदलांसह अशी अधिसूचना काढण्यात येईल.]

१ मे, १९५७ पूर्वी कच्छ, मध्यप्रदेश किंवा मुंबई राज्यातील सौराष्ट्र क्षेत्र यामध्ये प्रलंबित असलेल्या कार्यवाही व काढलेल्या किंवा केलेल्या संलेखातील कंपनी निबंधकाच्या निर्देशांचा अन्वयार्थ.

१[२१. (१) हा अधिनियम, कच्छ, मध्यप्रदेश आणि * [मुंबई राज्यातील] सौराष्ट्र क्षेत्र याला लागू असताना, दिनांक १ मे, १९५७ च्या लगतपूर्वी कंपनी निबंधकापुढे प्रलंबित असलेल्या या अधिनियमाखालील सर्व कार्यवाही, सोसायटी निबंधकाकडे हस्तांतरित होईल आणि अशी कोणतीही कार्यवाही ही, मुळातच आपणासमोर दाखल करण्यात आली होती असे समजून, निबंधक ती पुढे चालू ठेवील व निकालात काढील.

(२) १ मे, १९५७ पूर्वी या अधिनियमान्वये दिलेल्या सर्व नोंदणी प्रमाणपत्रात आणि केलेल्या सोसायटीच्या सर्व नियमांत किंवा उपविधीत आणि इतर संलेखात ' निबंधक, संयुक्त भांडवल कंपनी ' किंवा ' कंपनी निबंधक ' यांचे जे निर्देश असतील ते सर्व सोसायटी निबंधकाचे निर्देश असल्याचे मानण्यात येईल व त्याप्रमाणे त्यांचा अन्वयार्थ लावण्यात येईल.]

नियम. १[२२. (१) राज्य शासनास या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्याकरिता, पूर्वप्रसिद्धीच्या शर्तीच्या अधीनतेने, नियम करता येतील.

(२) या कलमान्वये करण्यात आलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना, एका अधिवेशनात किंवा लागोपाटची दोन अधिवेशने मिळून बनलेल्या एकूण तीस दिवसांच्या मुदतीसाठी, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल आणि ज्या अधिवेशनात तो अशारीतीने ठेवण्यात आला असेल ते अधिवेशन किंवा त्याच्या लगतनंतरचे अधिवेशन समाप्त होण्यापूर्वी जर त्या नियमात कोणताही फेरबदल करण्याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले किंवा नियम करण्यात येऊ नये याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले तर, अशा निर्णयाची अधिसूचना, राजपत्रात प्रसिद्ध करण्यात आल्याच्या तारखेपासून, तो नियम केवळ अशा बदललेल्या स्वरूपातच परिणामक होईल, किंवा यथास्थिति, मुळीच परिणामक होणार नाही ; तथापि, असा फेरबदल किंवा विलोपन यामुळे, त्या नियमान्वये पूर्वी केलेल्या कोणत्याही कृतीच्या अथवा अकृतीच्या विधिग्राह्यतेस बाधा येणार नाही].

* सोसायटी नोंदणी अधिनियम (मुंबई अनुकूलन) आदेश, १९५७ च्या अनुसूचीद्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

** मुंबई राज्य " हा शब्दोल्लेख कायम राहिल. अनुकूलन आदेश, १९६० पहा.

१९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम ११, कलम ९ द्वारे कलम २२ जादा दाखल केले.